

Őskori telepek, római kori árokrendszer, avar sírok Biatorbágy-Hosszúrétek lelőhelyen

(Biatorbágy, M0 autópálya nyomvonala, PM 016. lelőhely)

A lelőhely a Hosszúréti-patak egyik oldalága mellett emelkedő lankás domboldalon fekszik. (1. kép) A területen az autópálya építését megelőzően 1991-ben Endrődi Anna és Vadász Éva végeztek megelőző feltárást. Ennek során viszonylag nagyobb területen rendkívül szórta kerültek elő kora bronzkori (makói kultúra), illetve kora vaskori (HC) gödrök (BTM Adattár: 1681-92, 1682-92).

Az autópálya bővítését megelőző feltárásunk területét az 1991-ben feltárt területtől délre jelöltük ki, közvetlenül a Hosszúréti-patak egyik oldalágát képező kis, nyugat felől érkező patak partján. A feltárás során kiderült, hogy az egykori őskori felszín erőteljesen a patak felé lejt. Ezt jól jelzi, hogy míg a patak mellett az őskori kultúr réteg, és az ezt fedő humuszréteg vastagsága elérte a 3 métert, addig a paktól távolodva, a dombtetőn, a sárga altalajra már csak körülbelül 50 centiméter vastag humuszréteg települt.

A patak irányába dél felé és a Törökbálinti-tó felé, keleti irányba lejtő dombhát déli részén, az újkőkori vonaldiszes kerámia kultúrájának egyrétegű településének részletét tártuk fel. A leletek és objektumok koncentrációja a patak mentén, körülbelül 80 méteres sávban volt a legnagyobb. A lelőhely intenzitása észak felé erősen csökkent, a feltárás északi határa-

Prehistoric settlements, a ditch system from the Roman period, Avar graves at the site of Biatorbágy-Hosszúrétek

(Biatorbágy, path of the M0 motorway, site PM 016)

The site of Biatorbágy-Hosszúrétek is situated on a gently sloping hillside rising above a small tributary of the Hosszúréti stream (Fig. 1). Anna Endrődi and Éva Vadász had previously conducted excavations in the area preceding the 1991 construction of the highway. Early Bronze Age (Makó culture) and the Early Iron Age (HC) pits were found thinly scattered over the relatively large territory. (Budapest Historical Museum Archives: 1681-92, 1682-92)

Preceding the extension of the motorway, it was decided to excavate south of the territory unearthed in 1991, in an area next to a side-tributary of the Hosszúréti stream, a small stream which flows into this area from the west. We found during the excavation that the prehistoric ground level had strongly sloped downwards in the direction of the stream. This is indicated by the circumstance that the thickness of the culture-bearing layer and the overlying humus layer attained a thickness of 3 m by the stream, while farther away from the stream, the yellow virgin soil on the hilltop was covered by a humus layer only 50 cm thick.

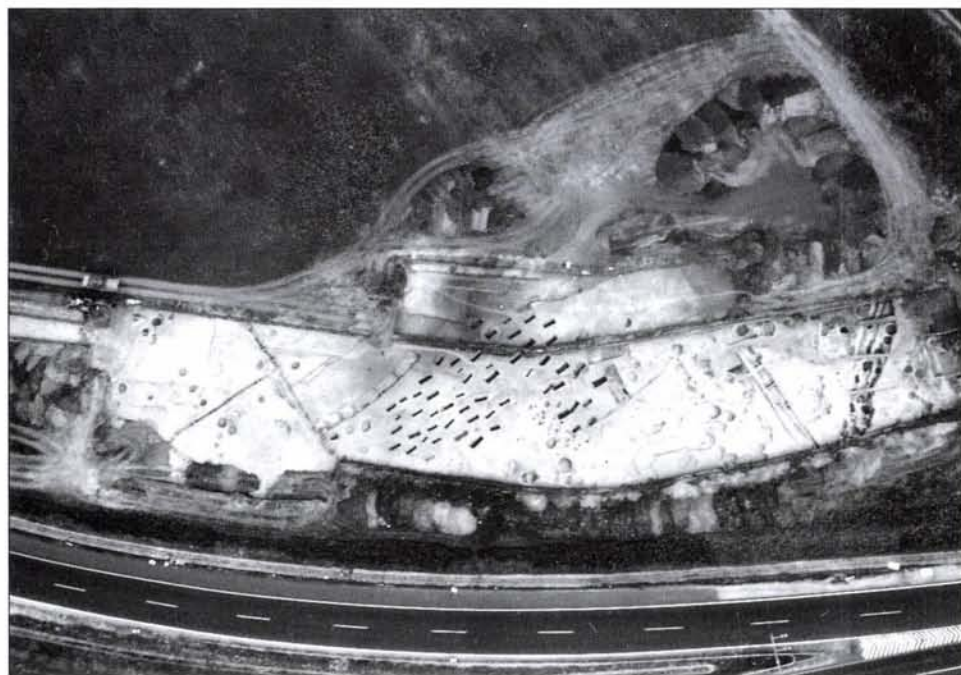
Part of a single-component settlement of the Neolithic Linear Pottery culture was uncovered on the southern part of the hillside sloping southwards down

nál már csak szórványosan kerültek elő újkőkori objektumok, azaz a neolit település a patak mentén húzódott kelet–nyugati irányban a lankás domb déli oldalán.

Az előkerült objektumok többsége szabálytalan alakú agyagkitermelő és hulladék gödör volt. Ezeken kívül öt szabadtéri tűzhely, néhány nagyobb élelemtároló gödör (nagymennyiségű gabonamaradvánnyal) és egy mély, a patakkal párhuzamosan futó árok is előkerült. Ez utóbbiban a megfigyelt szögletes faszenes-hamus foltok valamilyen fakonstrukcióra (esetleg hídra) utalnak. A telepen a vonaldíszes kultúra ismert cölöpszerkezetes lakóházait nem találtuk meg. Előkerült azonban két négyszögletes alaprajzú padkás gödör, középen és a padkán cölöplyukakkal, ezek alján az agyag keményre tömörödött. Mindkét gödörből elpusztult tűzhely maradványai kerültek

toward the stream and eastwards toward Törökbálint Lake. Most of the finds and the features clustered in an approximately 80 m long band along the stream. The intensity of the settlement decreased sharply northwards so that only a few scattered Neolithic features occurred on the northern border of the excavated territory. Thus, the Neolithic settlement extended in an east–west direction along the stream on the gentle, southern slope of the hill.

The majority of the uncovered features took the form of irregular clay pits and refuse pits. In addition, five open-air hearths, a few large pits for food storage (with a large quantity of cereal remains) and a deep ditch running parallel to the stream were found. The angular discolorations containing charcoal and ash observed in the latter feature suggest

1. kép: Légifotó a feltárási területről

Fig. 1: Aerial photograph of the excavation area

elő. A két objektumot feltehetően félig földbemélyített, cölöpszerkezetes gazdasági épületként rekonstruálhatjuk. (2. kép)

A telep középső részén egy nagyobb, hengeres falú gödör alján három ép edényt találtunk, ezek egyike peremével lefelé fordítva állt. A három edényen kívül a gödörből más lelet nem került elő. (3. kép) A település déli oldalán (a patak partján), vastag paticsréteg alatt, nagyobb mennyiségű festett kerámia és állatsont között, emberi koponya és váz darabjait találtuk meg. A két objektum valószínűleg kultuszgödörként interpretálható. A paticsos réteg alatt talált embermaradványokkal szemben, a telep másik szélén egy ovális, hengeres falú gödörben oldalára fektetett, erősen hiányos emberi vázat találtunk, koponyája alatt őrlőkővel.

A telepen előkerült leletanyagban a vonaldiszes kerámia korai időszakának emlékanyaga is megtalálható, a leletanyag túlnyomó része azonban a kottafejes és a zselízi időszakra datálható. Ez utóbbi időszakba sorolható a lelőhelyen előkerült két festett arcsedény töredék is. (4. kép)

the existence of a wooden construction (perhaps a bridge). We could not find the usual post-structure houses of the Linear Pottery culture. At the same time, two small rectangular pits with a bench with centrally placed postholes were unearthed. The clay was more compacted at the bottom of the postholes. Both pits yielded the remains of ruined hearths. The two features can probably be interpreted as semi-subterranean, post-structure economic out-buildings (Fig. 2).

Three intact vessels were found on the bottom of a larger pit with cylindrical walls in the central part of the settlement. One of the vessels was found turned with the rim downward. The pit did not contain any other finds (Fig. 3). In addition to a large number of painted pottery and animal bones, we unearthed a human skull and skeletal bones under a thick daub layer on the southern side of the settlement (on the bank of the stream). The two features can probably be interpreted as ritual pits. At the other edge of the settlement, opposite to the human

2. kép: Földbe mélyített
cölöpszerkezetes építmény
Fig. 2: Semi-subterranean
post-structure
construction

3. kép: Kultuszgödör
szájjal lefelé fordított
edénnyel

Fig. 3: Ritual pit with an
upside down vessel

Az edénytípus a zselízi kultúra területén széleskörben elterjedt (KUZMA 1990, KALICZ 1998 22–33), így lelőhelyünk közvetlen közelében fekvő lelőhelyeken (Biatorbágy-Tyúkberek, Törökbálint-Dulácska) több változata is előkerült. (VIRÁG 1998) Az újkőkori településrészlet – hasonló korú lelőhelyek radiocarbon adatai alapján – a Kr. e. 6.-5. évezredre datálható.

A területen a Kr. e. 3. évezred középső harmadában a makói kultúra népessége létesített a kultúrára jellemző, (CSÁNYI 1996, SZATHMÁRI 1998-99) erősen szórt szerkezetű települést. Viszonylag nagy területen néhány hengeres falú hulladékgödör jelezte ezt a kronológiai horizontot. A kora bronzkori telep az 1991-es feltárások tanúsága szerint, észak felé folytatódott, de a telep ebben az irányban sem volt intenzívebb. Ugyancsak a korábban előkerült kora vaskori településrészlethez kapcsolható az ásatás során előkerült egyetlen kora vaskori gödör.

A lelőhelyet egymást merőlegesen keresztbező árkok osztják több részre, több helyen megfigyelhető volt, hogy az árkot

remains brought to light from under the daub layer, we found a very fragmentary human skeleton laid on its side and with a quern placed under the skull, lying in an oval pit with vertical walls.

The find material recovered from the site contained find material from the early phase of the Linear Pottery culture as well, although the majority of the finds date from the Notenkopf and Zseliz phases of the Linear Band culture. Two fragments of face-pots date from this latter phase (Fig. 4). This vessel type was wide spread in the territory of the Zseliz culture (KUZMA 1990, KALICZ 1998 22-33), and some versions of it have been found at nearby sites (Biatorbágy-Tyúkberek, Törökbálint-Dulácska) (VIRÁG 1998). This Neolithic settlement fragment can be dated from the 6th-5th millennium BC based on radiocarbon dates from sites belonging to the same cultural phase.

The population of the Makó culture established its characteristic settlements with their widely scattered structures (CSÁNYI 1996, SZATHMÁRI 1998-99)

körakások kísérik. Az árkok betöltéséből néhány tegulatöredék és egy római kori kerámiatöredék került elő. Az árokrendszer valószínűleg a lelőhely közelében korábban feltárt római kori villával hozható kapcsolatba.

Az egyik, árkok által határolt téglalap alakú területen 64 avar sír került elő, tehát az avar korban feltételezhetően még látszott az árokrendszer nyoma. Az autópálya-bővítés nyomvonalába 64 sír esett, a temetőrészlet három oldalról lezártnak tekinthető. Újabb sírok előkerülésére a kisajátítási határon kívül, délkeleti irányban lehet számítani.

A temetkezések rövid, dél-délnyugat-észak-északkelet irányú sorokba rendeződnek, a férfi, női és gyermeksírok területileg nem különülnek el.

A mellékletek alapján a sírok két korszakhoz tartoztak. A 7. század középső harmadára datálható férfi sírokból P-fülű kardok, csontmerevítő reflexíjak, nyílhegyek, tegezmaradványok, préselt bronz övveretek, arany fülbevalók kerültek elő. (5. kép) Kiemelésre érdemes az egyik fegyveres férfisírban talált aranylemezből készült pénzutánczat. A női sírok mellékletei karperecek, gyöngyök, orsógombok voltak. Hasonló korú temetők a főváros környékéről például a XIV. ker. Tihany térről ismertek (NAGY 1998, 112–122), a két P-fülű kard párhuzama pedig Csepel-Kavicsbánya lelőhelyről ismert. (NAGY 1998, 178–180)

A sírok túlnyomó része a késő avar korra, a 8. század második felére datálható. A késő avar sírok nagy részét (elsősorban a felnőtt férfiakét) még a korszakban kirabolták, így a vázak erősen hiányosak, és valószínű, hogy a mellékletek többségét elvitték. A férfi sírokban fegyverövek öntött griffes-indás bronzvereteit, szíjvé-

4. kép: Arcoscedény töredék
Fig. 4: Fragment of a face-pot

in the middle third of the 3rd millennium BC. A few refuse pits with vertical walls indicate that this chronological horizon is present over a relatively large territory. The Early Bronze Age settlements at Biatorbágy-Hosszúrétek extended further to the north, as suggested by the results of the excavations in 1991, although the settlement was not any more intensive in this direction either. The only Early Iron Age pit found during the excavation can be ascribed to the also previously unearthed segment of an Early Iron Age settlement.

Sixty-four Avar graves were uncovered on an oblong territory bordered by the trenches. (This suggests that the trench system would still have been visible in the Avar period).

The 64 graves were located along the path of the motorway extension. The cemetery fragment can be regarded as closed on three of its sides. More graves can be expected in a southeast direction beyond the edge of the territory impacted by motorway construction.

geit, propellervereteit, (6. kép) reflexíjak csontmerevítőit, késeket, fülbevalókat találtunk, míg a női és a gyermek sírokban karperecek, gyöngyök, edények fordultak elő. Hasonló korú sírok viszonylag nagy számban ismertek Budapest területéről. (NAGY 1998)

A 7. és 8. századi sírok nem alkotnak külön csoportot, és nem vágják egymást, ami arra utal, hogy a későbbi temetkezések idején erős hagyományként ismert lehetett a korábbi temető léte, esetleg még látható nyoma is volt.

A temetkezési szokások között egyetlen említésre méltó fordult elő: egy fegyveres férfi sírjába, a felnőtt lába mellé, ellentétes tájolással egy gyermeket fektettek.

A sírokból előkerült vereteken, szíjvégeken (mindkét kronológiai horizontban) a talaj kedvező kémiai tulajdonsága miatt több esetben textil, illetve bőr maradványokat találtunk.

A feltárástól körülbelül 200-300 méterre keletre, a Hosszúréti-patak említett oldalága mellett, a szántásban hullámvo-

The burials are arranged in south, southwest – north, northeast directed rows. The graves of men, women and children were not territorially separated.

Two periods can be separated based on the finds. P-looped swords, composite bows with bone reinforcing plaques, arrowheads, quiver remains, pressed bronze belt mounts and gold earrings came from the male graves dated from the middle third of the AD 7th century. A coin imitation made from gold sheet found in the grave of an armed man is worth mentioning separately (Fig. 5). The graves of women contained bracelets, beads and spindle whorls. Cemeteries of a same age are known from the region of the capital, for example from Budapest XIV, Tihany Square (NAGY 1998, 112-122), while an analogue to the two P-looped swords was discovered at the site of Csepel-Kavicsbánya (NAGY 1998, 178-180).

The overwhelming majority of the graves can be dated to the Late Avar period or the second half of the AD 8th

5. kép: Kora avarkori sír leletei: P-fülű kard függesztő fűle, övveretek, arany fülbevaló

Fig 5: Finds of a grave from the early Avar period: P-shaped suspension loop from a sword, belt mounts, gold earring

6. kép: Késő avar férfi sír
feltárás közben
Fig. 6: The grave of a
late Avar man during
cleaning

naldíszes kerámiatöredékeket találtunk. A leletek valószínűleg egy avar teleppel kapcsolhatók össze, ehhez tartozhattak az általunk feltárt sírok.

A lelőhely környékén egyébként több avar temető ismert, (MARÓTI 2002) ami a terület avar kori sűrű lakottságára utal. A legközelebbi temető lelőhelyünktől körülbelül 1,5–2 kilométerre, az M1 autópálya és a 100-as főút között került elő (Biatorbágy-Budapark). A feltárt 450 sírt az ásatók a 7. század negyedik negyede és a 9. század első negyede közötti időszakra datálták, (SIMON 1993) azaz részben egy időben használták a Hosszúréteken előkerült temetőrészlettel.

Reményi László – Tóth Anikó

Irodalom/References:

CSÁNYI 1996 – Csányi M.: Újabb adat kelet-magyarországi kora bronzkorunkhoz – New data to the Early Bronze Age of East Hungary. *Tisicum* 9 (1996) 45–75.

century. Most of the late Avar graves (especially all those of adult men) had already been robbed in the same period, so the skeletons are badly fragmented and most probably the majority of the grave goods were taken away. In the graves of men we found cast griffin-and-tendril bronze mounts, strap-ends and bow-tie mounts from weapon belts (Fig. 6), bone reinforcing plaques for composite bows, knives and earrings, while the graves of women and children contained bracelets, beads and vessels. Many graves from the same period are known from the territory of Budapest (NAGY 1998).

The graves from the AD 7th and 8th centuries do not comprise a separate group. They do not intersect one another, which implies that the memory of the earlier cemetery was preserved as a strong tradition at the time of the later burials, or it was perhaps still visible.

There was a noteworthy burial rite: a child was placed at the foot of an armed adult man lying in an opposite orientation.

KALICZ 1998 – Kalicz, N.: Figürliche Kunst und bemalte Keramik aus dem Neolithikum Westungarns. Budapest 1998.

KUZMA 1990 – Kuzma, I.: Plastika železovskej skupiny z Mužle-Čenkova. Plastik der Želiezovce-Gruppe aus Mužla-Čenkov. SlovArch 38-2 (1990) 429–452.

MARÓTI 2002 – Maróti É.: Avar temető Sósúton. (Ein awarisches Gräberfeld in Sósút.) Régészeti kutatások Magyarországon 1999. Budapest 2002, 109–129.

NAGY 1998 – Nagy, M.: Awarenzeitliche Gräberfelder im Stadtgebiet von Budapest I-II. Budapest 1998.

SIMON 1993 – Simon L.: Kőpokolásos temetkezések a biatorbágyi avar temetőben (előzetes jelentés). Bestattungen mit Steinsetzung im awarischen Gräberfeld von Biatorbágy. HOMÉ 30-31 (1993) 141–170.

SZATHMÁRI 1998-99 – Szathmári I.: Adatok a kora bronzkori makói kultúra kérdéséhez. Beiträge zur Frage der frühbronzezeitlichen Makó-Kultur. Savaria – pars archaeologica 24/3 (1998-99), 141–152.

VIRÁG 1998 – Virág, Zs.: Neuere anthropomorphe Darstellungen der Linienbandkeramik aus dem Umgebung von Budapest. In: The Late Neolithic of the Middle Danube Region. Timișoara 1998, 67–89.

In numerous cases, we found remains of textile and leather on the mounts and strap-ends recovered from the graves (from both chronological horizons) owing to the favourable chemical properties of the soil.

Sherds ornamented with wavy lines were found in the ploughed field by the above-mentioned side-tributary of the Hosszúréti stream, about 200–300 m east of the excavation. They can probably be linked with the Avar settlement to which the unearthed graves belonged.

Several Avar cemeteries are known in the environs of the site (MARÓTI 2002), which shows that the area was densely populated in the Avar period. The closest cemetery was located about 1.5–2 km from this site, between the M1 motorway and national road no. 100 (Biatorbágy-Budapark). The 450 graves unearthed there were dated from between the fourth quarter of the AD 7th century and the first quarter of the AD 9th century (SIMON 1993), which means that they were partly contemporary with the cemetery fragment unearthed at Hosszúrétek.

László Reményi – Anikó Tóth